

Bildande om Schuberts Winterreise

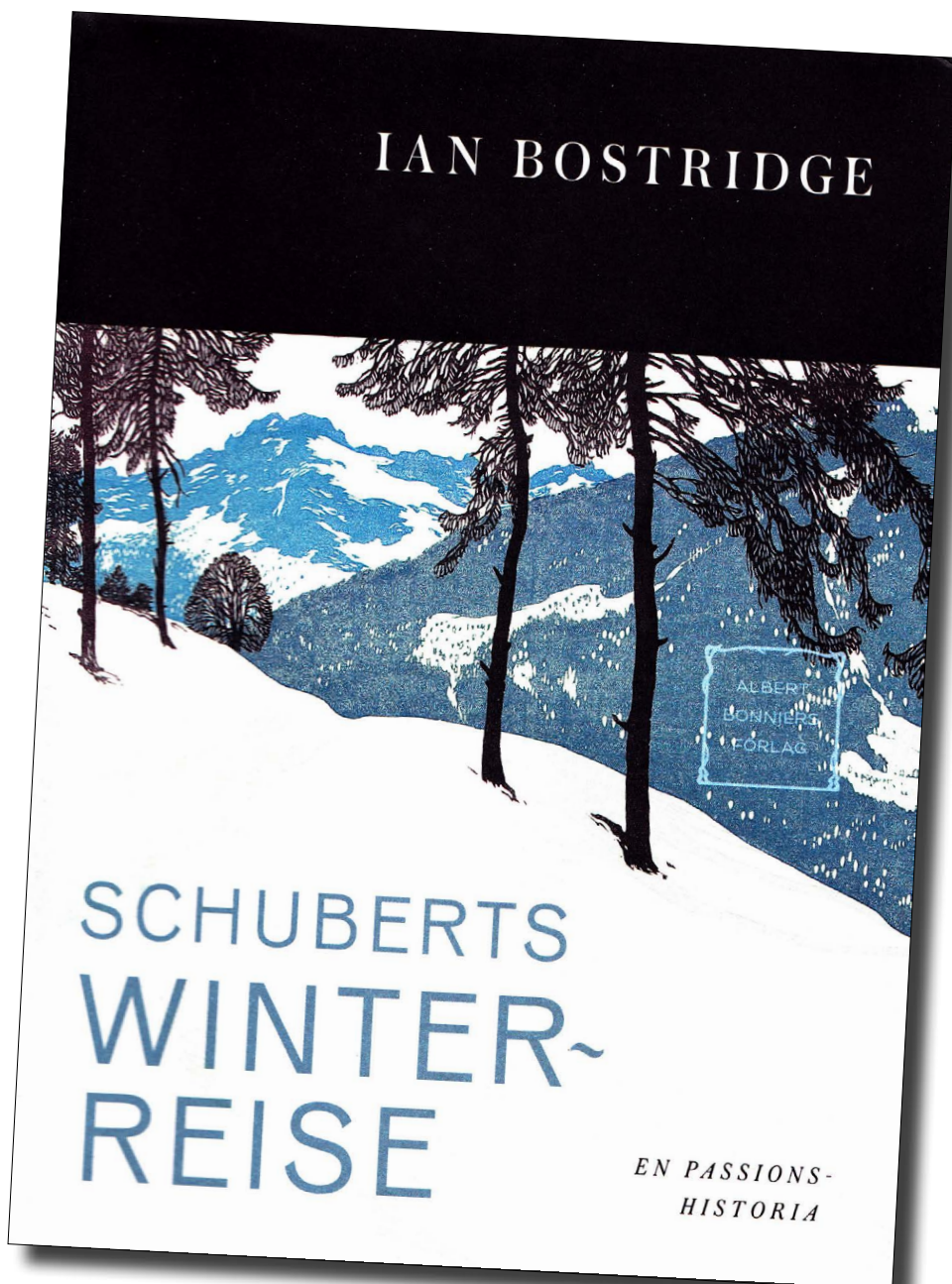
Vad bör en sångare veta om det han eller hon framför? Eller en lyssnare? Ja, i allmänhet är kunskap en tillgång för båda, och i en nyutkommen bok får vi sådan i överflöd.

Franz Schubert (1797–1828) tonsatte två diktcykler av den tyske poeten Wilhelm Müller (1797–1827), "Die schöne Müllerin" 1823 och "Die Winterreise", som Schubert tonsatte 1827 i två omgångar med tolv sånger i vardera. Schubert gjorde några smärre ändringar, bytte något ord och ändrade ordningen på ett par av dikterna, men den kanske viktigaste ändringen var nog att han tog bort den bestämda artikeln på hela verket, alltså ordet "Die". Därmed ändras betydelsen från en bestämd vinterresa till "en vinterresa" och får alltså en allmängiltighet: den här resan avser inte en bestämd person utan kan gälla var och en.

Den engelske tenoren Ian Bostridge har skrivit boken "Schubert's Winterreise" om en sångcykel, som han framfört otaliga gånger och fördjupat sig mycket i, och den föreligger nu i utmärkt svensk översättning av Margareta Eklöf.

Ian Bostridge är verkligen mycket bildad och när han skriver om förhållanden, som kan ha påverkat både Müller och Schubert, får vi som läsare intressanta inblickar i de tankar och konstnärliga idéer inom såväl litteratur, musik och bildande konst, som var aktuella vid den här tiden betecknad som "Biedermeier". Vi får t.ex. veta att Wilhelm Müller inte ansåg sina dikter färdiga förrän de hade tonsatts, medan Goethe, till vars dikter Schubert tonsatte några av sina mest berömda

Fortsätter på nästa sida ↓

sånger som "Gretchen am Spinnrade" (ur "Faust") och "Der Erlkönig", inte alls ville att man tonsatte hans verk.

Däremot behandlar den här boken mycket flyktigt Schuberts musik, och bara några få notexempel finns med. Därför kan det vara bra att före och efter varje kapitel lyssna på en inspelning av den berörda sången (kanske också med noterna till hands), varför inte en med Ian Bostridge själv (finns på You Tube) eller, om man vill lyssna till en svensk översättning, Sven Kristerssons inspelning recenserad i Kammarmusik-Nytt nr 1/2014? Det är när man trängt in i texterna och lyssnar på musiken, som man bäst inser hur genial den är.

"Die Winterreise" är en gåtfull diktcykel. Det börjar med ett avsked, "Gute Nacht", något man förväntar sig ska avsluta något, men här inleds alltså verket med att en man, som vi aldrig får veta namnet eller yrket på, smyger sig ut ur sin älskades hus på natten och beger sig på en mållös vandring. Han har kommit som en främling och som en främling går han sin väg. "Das Mädchen sprach von Liebe, die Mutter gar von Eh'" – Flickan talade om kärlek och modern t.o.m. om äktenskap – "Nun ist die Welt so trübe, der Weg gehüllt in Schnee" – Nu är världen så dyster och vägen höljd i snö" (Varje kapitel i boken inleds med den tyska texten och en svensk översättning till den aktuella sången).

Det tycks ha börjat bra, flickan var förälskad i honom, och han tycks också ha gjort ett gott intryck på hennes mamma (vilket är viktigt), men vad hände sedan? Har han gjort bort sig på något oförlåtligt sätt? Han tycks ju ha gett sig av frivilligt, men kanske var han rädd att bli upptäckt? "Was soll ich länger weilen, daß man mich trieb' hinaus" – Varför ska jag vänta längre, tills jag blir utkörd? Men han säger ju själv på ett annat ställe, att han inget ont har gjort, så vad handlar det om? Det hela är och förblir gåtfullt.

Ian Bostridge ger i en möjlig ledtråd till en på sin tid mycket berömd bok, Jean-Jacques Rousseaus "La nouvelle Heloise", som kan ha inspirerat Müller med berättelsen om informatorn, som förälskar sig i sin kvinnliga elev (av fin familj förstås, det gjorde för övrigt Schubert också!) men inte anses passande för att få gifta sig med flickan och tvingas ge sig av. Kanske det, men boken handlar också om Heloise, som tvingas gifta sig med en man hon inte älskar och så småningom dör. "Die Winterreise" handlar bara om den ensamme mannen. Ensamhet är verkets centraltema.

I den här sång/diktcykeln nämns åtskilligt, som på den här tiden hade olika symbolvärde. "Der Lindenbaum" – Linden – är den mest älskade av sångerna och vi får veta att dessa träd kan bli mycket gamla och i förkristen tid var helgade åt fruktbarnhetsgudinnan Freja. Senare överfördes detta på jungfru Maria. Linden blev en mötesplats, där man också skipade rätt och höll ting – alltså en symbol för flera saker, så när vandraren tycker sig höra lockrop från linden men inte följer, är det då sin kärlekslängtan eller risken för att ställas till svars för något, som han flyr från?

"Winterreise" är alltså en vandring i utanförskap. Är detta självvalt eller påtvingat? Är vandraren en symbol för oss alla i vår oundvikliga vandring mot döden, eller är han en patologisk paranoiiker, som vill känna sig utanför? Bostridge funderar på det här: kan vi identifiera oss med honom eller vill vi ta avstånd från honom? Kanner vi sympati med honom, eller är han fränstötande?

Författaren har alltså borrar sig in i sångcykeln och funnit påverkan av samtidens intellektuella värld, t.ex. Goethes författarskap och Caspar David Friedrichs målningar,

tankar som delvis ska återkomma längre fram i tiden. Vi får också veta hur det var att leva i Metternichs Österrike efter Wienkongressen 1815, uppenbarligen något av en paranoid diktatur, där staten t.ex. måste godkänna äktenskap, innan de fick ingås. Schubert ansökte men fick avslag och han hamnade också i fängelse några gånger för obetydliga förseelser. Sådana saker och det faktum att Schubert drog på sig syfilis och var mycket sjuk under sina sista år, torde ha påverkat honom att tonsätta "Die Winterreise", vars vandrare han måste ha känt samhörighet med.

Ian Bostridge är inte den ende som skrivit om och analyserat Schuberts "Winterreise", men det han skriver om (på ett lättillgängligt språk) är bildande och därmed intressant. Ska man anmärka på något, får det väl bli att det ibland kan bli lite för mycket av det goda. När t.ex. sången "Die Krähe" – Kräkan – behandlas, får man en rätt ingående utläggning om familjen kråkfåglar. Visst kan det vara intressant i sig, men i det här sammanhanget hade det säkert räckt med några ord om kråkfågelnas symbolvärde.

CALLE FRIEDNER

**IAN BOSTRIDGE
SCHUBERTS WINTERREISE
– EN PASSIONSHISTORIA
ÖVERSÄTTNING: MARGARETA
EKLÖF
ALBERT BONNIERS FÖRLAG 2017**